

Labinska republika

Smoković, Alvaro

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:058381>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-10**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

ALVARO SMOKOVIĆ

LABINSKA REPUBLIKA

Završni rad

Pula, 2022.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

ALVARO SMOKOVIĆ

LABINSKA REPUBLIKA

Završni rad

JMBAG: 03030898796, redoviti student

Studijski smjer: preddiplomski studij povijesti

Predmet: Uvod u hrvatsku suvremenu povijest

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: povijest

Znanstvena grana: hrvatska i svjetska moderna i suvremena povijest

Mentor: izv. prof. dr. sc. Igor Duda

Pula, rujan 2022.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Alvaro Smoković, kandidat za prvostupnika povijesti ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Puli, 19. rujna 2022.

Student

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, Alvaro Smoković dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom *Labinska republika* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 19. rujna 2022.

Potpis

SADRŽAJ

UVOD	5
1. LABINŠTINA PRED POČETAK LABINSKE REPUBLIKE	6
2. POBUNA	8
3. VOJNO DJELOVANJE	13
4. GIOVANNI PIPPAN	16
5. SUDSKI PROCES	18
6. LABINSKA REPUBLIKA I PROŠTINSKA BUNA	21
ZAKLJUČAK	23
LITERATURA	24
SAŽETAK	25
ABSTRACT	26

Uvod

Područje Labinštine smješteno je u istočnoj Istri, između doline rijeke Raše i Plominskog zaljeva. Gledajući to područje kroz povijest može se reći da su se tu oduvijek događale mnoge revolucionarne aktivnosti. U mjesecu studenom 1918. u Istri je talijanskom okupacijom smijenjena austrougarska vlast i poluotok uskoro ulazi u sastav talijanske Julijske krajine. Dolaskom fašizma počela je talijanizacija. Zatvarane su hrvatske škole i umjesto njih otvarane talijanske i u najmanjim naseljenim mjestima. U to se vrijeme počeo javljati otpor prema fašizmu.

U ovom ću radu pisati o Labinskoj republici, o pobuni rudara i njihovom zauzimanju rudnika i samoupravi te o suđenju rudarima koje je uslijedilo nakon vojne akcije. Labinsku republiku usporedit ću s Proštinskom bunom koja je započela mjesec dana ranije.

Labinska republika je povijesno važna iz razloga što je 1921. bila jedna od značajnijih radničkih pobuna u Kraljevini Italiji i tada najveća akcija radničkog pokreta u Istri. U pobuni nisu sudjelovali samo domaći rudari već i štrajkaši pripadnici više nacija – Talijani, Hrvati, Slovenci, Mađari, Česi, Slovaci. Iako različitih nacionalnih pripadnosti, labinski su rudari bili jedinstveni u borbi protiv kapitalističkog ugnjetavanja. Rudari su, osim što su bili protiv fašizma, tražili poboljšanje radnih uvjeta i radničkih prava. „Kova je nasa“ bila je krilatica koja je postala glavno obilježje pokreta rudara i Labinske republike. Svoju je snažnu podršku rudarima dala i velika socijalistkinja i revolucionarka Giuseppina Martinuzzi, Labinjanka koja je tada bila u Italiji.

Koliki je trag u povijesti ostavila Labinska republika govori i činjenica da se o njoj piše još od pedesetih godina prošlog stoljeća pa sve do danas. O Labinskoj republici pisali su i još uvijek pišu mnogi autori, a među njima valja istaknuti poznatog labinskog povjesničara Tullia Vorana koji o njoj piše iz povijesne perspektive dok od mlađih autora valja spomenuti Andreu Matoševića koji Labinsku republiku promatra iz antropološke perspektive. Osim toga, o Labinskoj republici može se čitati u raznim pregledima kako istarske tako i nacionalne povijesti.

1. Labinština pred početak Labinske republike

Na području Labinštine prvi se organizirani štrajk rudara dogodio 14. ožujka 1883. u organizaciji 32 radnika iz Italije kojima su se kasnije priključili austrougarski radnici s područja današnje Slovenije, Austrije, Češke i Poljske.¹ Nakon tog štrajka uslijedio je niz drugih od kojih se po snazi ističu oni iz 1890, 1900, 1904. i 1910. godine. Italija je nakon Prvog svjetskog rata na temelju Londonskog ugovora, koji je sklopila sa silama Antante 26. travnja 1915., zauzela dijelove istočno jadranske obale, među njima i Istru. U studenom 1918., nakon talijanske okupacije, smijenjena je austrougarska vlast. Iz rudnika na području Labinštine Italija je htjela izvući što veću dobit. Brojni su razlozi koji su doveli do pobune labinskih rudara i nastanka Labinske republike.

Dolaskom talijanske vlasti započelo je iskorištavanje na ekonomskoj bazi, počele su se zatvarati hrvatske škole, talijanski postaje jedinim službenim jezikom, dok se hrvatski jezik zabranjuje i marginalizira. Nazivi mjesta i imena ljudi na hrvatskom jeziku zamijenjeni su onim na talijanskom. U Istru su se počeli doseljavati mnogi Talijani, ali ne kako bi doprinijeli gospodarskom razvitku nego da bi poslužili za što bržu talijanizaciju.² Zbog povećanih potreba za ugljenom talijanska će vlast na ovom području primijeniti specifičan i nov sustav rada koji će radnike podijeliti i distancirati.³ Srećom za poslodavce, u mjestima bliže i šire okolice rudnika živio je velik broj siromaha koji su bili sigurna radna snaga.

Iako razdoblje talijanske vlasti često ima negativne konotacije, područje Labinštine se nakon uspostave talijanske vlasti počinje ubrzano industrijski, demografski i arhitektonski razvijati zahvaljujući rudarskoj djelatnosti. U rudniku su otvorena nova radilišta, uvedena je struja za vuču, u Bršici je izgrađena nova utovarna linija na mehanički pogon, a posvuda su vršena ispitna bušenja.⁴ Labin je doživio industrijski i gospodarski razvoj. Svi su nalazili zaposlenje, a bilo je i onih koji su od ušteđevina podizali kuće. Nažalost, ovaj napredak bio je popraćen proganjanjem

¹ Matošević, Andrea, *Pod zemljom. Antropologija rudarenja na Labinštini u XX. stoljeću*, Biblioteka Nova etnografija, Zagreb, 2011., 232.-233.

² Darovec, Darko, *Pregled Istarske povijesti*, C.A.S.H., Pula, 1996., 75.

³ Matošević, Andrea, *Pod zemljom. Antropologija rudarenja na Labinštini u XX. stoljeću*, Biblioteka Nova etnografija, Zagreb, 2011., 167.

⁴ Licul, Ratko, *Bibliografija o Labinštini*, Labinska komuna, Labin, 1989., 34.

svakoga tko nije prihvaćao fašističku ideju i svakoga tko je čuvao svoj nacionalni identitet.⁵

Valja naglasiti da Labinjani imaju bogatu revolucionarnu tradiciju, da je rudara bilo u svakoj kući i da je svaka obitelj živjela od rudnika. Plaće su bile jedva dostatne za preživljavanje, dok je rad bio težak i mukotrpan.⁶ Stoga je razumljivo da je sam život prisilio radnike na združivanje. Još je u siječnju 1920. civilni komesar Pazinskog kotara obavještavao je Ministarstvo unutarnjih poslova u Rimu da se labinski rudari-socijalisti sastaju potajno u podzemnim hodnicima rudnika, da bi u Istri trebalo više vojske, da ima dosta skrivenog oružja i ljudi spremnih da ga upotrijebe.⁷

Bila su dva neposredna povoda koja su izazvala pobunu labinskih rudara. Prvi je bio proturadnička politika uprave rudnika, a drugi fašističko nasilje, posebno rušenje Radničke komore (*Camera del Lavoro*) u Trstu 28. veljače 1921. godine. Uprava je bila nezadovoljna učinkom rudara i svim mjerama pokušavala je postići normu od 730 kg rude po vagonetu, dok su rudari tvrdili da je moguće proizvesti samo oko 600 kg.⁸ Labinski rudari su u to vrijeme bili ogorčeni i zbog promjene kalendara. Raniji austrijski kalendar, koji je u sebi imao 24 blagdana, zamijenjen je onim talijanskim koji je imao samo 12 blagdana. „Rudari su se teško mirili s tim novinama. Tako je većina njih 2. veljače, na tradicionalni dan Bogorodice Svijećnice, smatrajući ga i dalje svojim praznikom, izostala s posla.“⁹ Još u listopadu 1920. sklopljen je novi radni ugovor u kojem je bila dodana jedna moralna klauzula: „onaj radnik koji izostane neopravdano s posla jedan dan u mjesecu, gubi pravo na premiju za proizvodnju za čitavi mjesec, a ta premija ima pripasti u korist onih koji su radili“.¹⁰

⁵ Isto.

⁶ *Radnički pokret i NOB općine Labin*, ur. Strčić Petar, Tipograf, Rijeka, 1980., 35.

⁷ Isto.

⁸ Vorano, Tullio, „*Labinska republika iz 1921. godine*, u: Prvi protifašistični upori leta 1921, Zbornik razprav z okrogle mize Združenja protifašistov, borcev za vrednote NOB in veteranov Koper v sodelovanju z Mestno občino Koper (založnik), Tiskarna Demago, Koper, 2017. 86.

⁹ Vorano Tullio, *Istarski ugljenokopi: četiri stoljeća rudarenja u Istri*, Istarski ugljenokopi Tupljak, Labin, 1997. 85.

¹⁰ Giacomo Scotti-Luciano Giuricin, *Pokret zauzimanja tvornica u Italiji i „Labinska republika“*, u: *Labinska republika 1921. godine*, Sjevernojadranski institut jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Rijeka, Rijeka, 1972. 256.-257.

2. Pobuna

Povod za pobunu labinskih rudara dale su česte izrabljivačke mjere vlasnika rudnika na štetu rudara, a usporedno s njima i teror fašističkih škvadra uz pasivnost vlasti. Neposredni poticaj za samo istupanje rudara dao je napad fašista na Giovanni Pipana (Ivan Pippan), sekretara sindikalne organizacije, u Pazinu 1. ožujka 1921. godine. Čim su labinski rudari saznali kako su fašisti tog dana po pazinskim ulicama povlačili pretučenog rudarskog prvaka, shvatili su to kao poziv na ustanak, na samoobranu od fašističkih napada.

Taj pokret je bio na periferiji revolucionarnog previranja proletarijata u tadašnjoj Italiji jer su utvrđene veze labinskih rudara s talijanskim socijalističkim pokretom. U to vrijeme je na Apeninskom poluotoku bilo mnogo štrajkova pa je vlast odgađala gušenje pokreta labinskih rudara jer tada nije još imala stabilnu vlast nad okupiranim područjem, pa joj nisu bili potrebni novi incidenti koji bi tu istu vlast oslabili. „Teško bi doista bilo promatrati događaje oko Labinske republike ne povezujući ih s događajima u Sjevernoj Italiji i okupacijom tvornica u jesen 1920., bez obzira na to što se štrajk labinskih rudara vremenski ne poklapa s ovim događajima. Iako je ovaj politički štrajk rudara u sebi sadržavao elemente socijalne revolucionarnosti, on je zapravo bio reakcija naroda Labinštine na fašistička nasilja.“¹¹ U Labinskoj republici je bilo revolucionarnih elemenata ali ne i revolucije.¹² „Među revolucionarne elemente ovdje su se, pored ostalih, naročito isticali: nasilna okupacija labinskog rudarskog bazena, smjena rudarske uprave od strane rudara, upotreba oružja radi obrane ovog područja, organizacija poretka na ovom području po ugledu na sovjetski primjer, isticanje socijalističkih vanjskih oznaka, napose crvenih zastava po zgradama i na pojedinim mjestima, i, napose, vanjske oznake naoružanih borbenih odreda i, konačno, socijalistički internacionalni karakter ovoga pokreta.“¹³ Solidarnost rudara i otpor prema kapitalističkom izrabljivanju bilo je ono što su predstavljale izvještene crvene zastave.

Zgusnuto nizanje događaja započelo je 2. ožujka, dan nakon pazinskog napada. Labinski rudari okupili su se tada u Vinežu na Krvove place gdje su se nakon održanog

¹¹ Dukovski Darko, *Istra i Rijeka u prvoj polovici 20. stoljeća (1918.-1947.)*, Leykam international, Zagreb, 2010. 49.

¹² Čulinović Ferdo, „*Labinska republika*“, u: *Labinska republika 1921. godine*, Sjevernojadranski institut jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Rijeka, Rijeka, 1972. 12.

¹³ Isto, 12.-13.

skupa sukobili s grupom fašista, koji su došli kamionima, te su ih uklonili s trga. Krvova placa jedno je od najvažnijih mjesta Labinske republike jer su upravo od tuda rudari krenuli za Labin.¹⁴ Nakon događaja u Vinežu rudari su u Labinu došli do zgrade socijalističke federacije i sindikalne organizacije. Bilo je oko 2000 rudara, nešto kasnije došla je i masa seljaka koji su iz okolice rudnika stigli zajedno sa ženama, neki su sa sobom nosili kolce da pomognu rudarima. Socijalistički Nacionalni konzorcij za proizvodnju ugljena i njegovih ekstrakata, sa sjedištem u Firenci, pozvao je nešto prije toga rudare da zauzmu rudnike. U tom je proglasu rečeno: “iz svih rudnika trebaju biti uklonjeni vlasnici, privatni kapitalisti, špekulanti i izrabljivači radničke muke”.¹⁵ Labinski rudari su tako i postupili te su zaposjeli rudnik.¹⁶

Rudari su okupirali i separacije ugljena u Štalijama i Bršici, gdje je ugljen tovaren na moru, potom Krapan, Vinež i Štrmac te područje u duljini od preko 20 km sa svim okolnim selima. Tijekom tih zbivanja na Labinštini pazinski civilni komesar Galli javio je tršćanskom generalnom komesaru 2. ožujka 1921. da su „radnici zaposjeli rudnike, formirali crvene straže, podigli zastave, izgradili barikade, naoružali se bombama, spremni su da vatrom dignu u zrak skladišta eksploziva”.¹⁷ Rudari su nastavili raditi održavajući stražu u rudokopima i radilištima. Za direktora poduzeća bio je demokratski izabran jedini tehničar koji je pristupio pokretu – Dagoberto Marchig.¹⁸

U svakom je rudniku i rudarskom naselju bilo ustanovljeno vijeće rudara čiji su izabrani članovi bili zaduženi za javne funkcije, a pod njihovu kontrolu su spadala područna zapovjedništva crvene straže (*guardie rosse*). Za svoj rad vijeća su bila odgovorna središnjem Vijeću rudara (Komitet rudara, *Consiglio dei minatori*), čije su direktive i zaključke provodila, a ono je odgovaralo Glavnoj skupštini koju su sačinjavali svi radnici ugljenokopa koji bi se periodično okupljali na zborovima rudara.¹⁹ Sjedište središnjeg Vijeća rudara bilo je u Vinežu.²⁰ U tom vodstvu djelovali su kao izabrani članovi Giovanni Pippan iz Trsta, Jakov Macillis iz Labina i Giovanni Tonetti zvani

¹⁴ Milevoj Marijan, *Kartulini z Labinščini*, Knjižara i antikvarijat „Matthias Flacius Illyricus“, Labin 1993. 8.

¹⁵ Čulinović Ferdo, „*Labinska republika*“, u: *Labinska republika 1921. godine*, Sjevernojadranski institut jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Rijeka, Rijeka, 1972. 10.

¹⁶ isto

¹⁷ Isto

¹⁸ Giacomo Scotti-Luciano Giuricin, *Pokret zauzimanja tvornica u Italiji i „Labinska republika*“, u: *Labinska republika 1921. godine*, Sjevernojadranski institut jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Rijeka, Rijeka, 1972. 275.

¹⁹ Isto 275.

²⁰ Čulinović Ferdo, „*Labinska republika*“, u: *Labinska republika 1921. godine*, Sjevernojadranski institut jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Rijeka, Rijeka, 1972. 11.-12.

„Crveni barun“. Uzevši u ruke upravu i upravljanje rudnika, Vijeće rudara se poistovjetilo s Pippanovim Sindikalnim odborom.

Zauzimanje rudnika i svih pomoćnih postrojenja prošlo je bez problema. Razlog je tome bio kompromis koji je bio postignut između rudara i uprave rudnika. Kada su radnici zauzeli rudnik i uspostavili upravu, direktor ugljenokopa Ferdinand Backhaus je već prvi dan zauzeća rudnika izjavio kako nema ništa protiv dokle kod se rudari drže svoje riječi. Nakon toga rudari više nisu odgovarali upravi ugljenokopa. Nakon što su zauzeli rudnik, labinski rudari su proglasili parolu „Kova je nasa“ (Rudnik je naš). Radnici su vlastitu sigurnost da ih talijanske vlasti neće pokušati onesposobiti garantirali time što su minirali postrojenja, bili naoružani i postavili su straže pred sve rudnike i radilišta.²¹ Prilaze području Labinske republike čuvale su crvene straže bombama, tj. željeznim cijevima punim dinamita, što daje osnove za pretpostavku da se u ovom pokretu prvi put javljaju *dinamiterosi*, borci iz kasnijeg Španjolskog građanskog rata.²² Područje koje se protezalo od Štrmca pa sve do Bršice bilo je duljine gotovo 20 km. Nakon što su rudari 2. ožujka zauzeli rudnik, talijanske vlasti su se zabrinule i odmah stavile vojsku u stanje pripravnosti. Generalni civilni komesar za Julijsku krajinu Antonio Mosconi bio je u stalnoj vezi s civilnim komesarom Pazina Edoardom Gallijem i pukovnikom G. Armellinijem, zapovjednikom XII. divizije u Puli, koji je odmah prebačen u Labin i stao na čelo pazinskog vojnog garnizona.²³

Jasno je da su od 2. ožujka rudari potpuni gospodari rudnika, iako je zauzimanje za prva četiri dana bilo djelomično. Najavljeno zauzimanje rudničkih postrojenja i čitavog bazena stvarno se dogodilo 5. ožujka.²⁴ Sljedećeg dana civilni komesar u Pazinu Galli u pratnji D. Alvera, izvanrednog komesara za javnu sigurnost, odlazi u Labin radi očevida, o čijem rezultatu izvješćuje brzojavom generalnog komesara Julijske krajine u Trstu: „Održan je susret između vlasti i direkcije rudnika s jedne i predstavnika rudara s druge strane (Pippan, Tonetti i Macillis). Vlasti su obećale da će držati daleko od Labina fašiste i da će raspustiti općinsko vijeće, postavivši na taj položaj komesara Vindittija, prijatelja rudara. Uprava rudnika je tražila od rudara da se

²¹ Matošević Andrea, *Pod zemljom; Antropologija rudarenja na Labinštini u XX. stoljeću*, Biblioteka Nova etnografija, Zagreb, 2011., 54.

²² Čulinović Ferdo, „*Labinska republika*“, u: Labinska republika 1921. godine, Sjevernojadranski institut jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Rijeka, Rijeka, 1972. 7.-8.

²³ *Radnički pokret i NOB općine Labin*, gl. ur. Strčić Petar, Tipograf, Rijeka, 1980. 37.

²⁴ Giacomo Scotti-Luciano Giuricin, *Pokret zauzimanja tvornica u Italiji i „Labinska republika“*, u: Labinska republika 1921. godine, Sjevernojadranski institut jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Rijeka, Rijeka, 1972. 263.

vrate na posao. Radnici odgovoriše, da će nastaviti sa štrajkom sve dok im društvo 'ARSA' ne odgovori na podneseni zahtjev. Zauzimanje rudnika se nastavlja.²⁵ Nakon tog brzojava sljedeći je dan, 7. ožujka, u Labin stigao brzojav civilnog kotarskog komesara Gallija iz Pazina u kojem se naređuje smjena općinskog vijeća, čiju su većinu činili pobornici fašista.²⁶

Prije 21. ožujka, kada su rudari započeli eksploatirati ugljen „za vlastiti račun“, u Labin su iz Trsta došli Pisoni, Nazzari i Panebianco koji su bili delegati Socijalističke konferencije rada. Tršćanski su delegati zajedno sa predstavnicima Centralnog vijeća rudara održali sastanak. Tim se događajem moglo zaključiti da je talijanski konzorcij htio imati uvid u ono što se događalo na području Labinske republike. Bez obzira na prisutnost predstavnika konzorcija, pokretom i proizvodnjom rukovodilo je Centralno rudarsko vijeće. Nakon objave štrajka samo je dio rudarskih činovnika bio za štrajk. Nekim rudarskim činovnicima se očito nije svidjelo da rudnicima upravljaju rudari i stavili su se u dosluh s organima vlasti. Zbog toga su rudari odlučili rudnik staviti pod upravu jednog svojeg pouzdanika, već spomenutoga Dagoberta Marchiga.²⁷ Njega su odabrali jer je bio stručan za vođenje poslova u rudniku. Upravljao je rudnikom do kraja rudarskog pokreta te je uredbe dobivao direktno od središnjeg Vijeća rudara pod čijim je i bio nadzorom.

Istodobno su rudari nadzirali i ulazak i izlazak iz Labinštine te izdavali propusnice. Rudari su održavajući red i mir vršili i rekviziciju oružja.²⁸ Osim svih aktivnosti kojima se bavilo, Vijeće je uzelo za zadaću osiguravanje prehrane rudara i njihovih obitelji. U tome su ih svesrdno potpomagali seljaci iz okolnih sela koji su ih opskrbljivali s hranom. Pojedini odredi rudara, od kojih je neke vodio i sam Pippan, obilazili su naokolo, čak i izvan područja ugljenokopnog bazena, radi sakupljanja živežnih namirnica. O razdiobi hrane rudarima brinuo se Gaetano Chiarello, rudar porijeklom iz Gallipolija.²⁹ Međutim, bilo je i onih seljaka koji tu hranu nisu htjeli dijeliti s rudarima pa su im rudari hranu konfiscirali.

Od početka pokreta do gušenja Labinske republike u rudniku je proizvedeno ugljena u vrijednosti od 828.000 lira. Od toga je od 21. ožujka do 7. travnja 1921.

²⁵ Isto 263.-264.

²⁶ Isto 275. Giacomo Scotti-Luciano Giuricin

²⁷ *Radnički pokret i NOB općine Labin*, gl. ur. Strčić Petar, Tipograf, Rijeka, 1980. 88.

²⁸ Isto 88.

²⁹ Giacomo Scotti-Luciano Giuricin, *Pokret zauzimanja tvornica u Italiji i „Labinska republika“*, u: *Labinska republika 1921. godine*, Sjevernojadranski institut jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Rijeka, Rijeka, 1972. 273.

proizvedeno oko 3000 tona ugljena u korist Direkcije rudnika, čija je vrijednost iznosila 500.000 lira. Količina ugljena koja je iskopana u tih 36 dana Labinske republike poslana je brodom iz luke Štalije u Trst, ali im to nikada nije bilo plaćeno jer je u međuvremenu prestala postojati Labinska republika. Vlasnici rudnika ipak su isplatili svakome rudaru 100 lira kao plaću za taj rad.

Za vrijeme trajanja Labinske republike talijanske su vlasti nastojale pronaći povod kako bi mogle intervenirati silom. Povod je pronađen kada su karabinjeri iz Labina zavrbovali četiri rudara Sicilijanaca koji su se za primljeni novac i za obećano mjesto nadzornika obvezali da će u pogodnom trenutku napada vojske prerezati žice koje su spajale mine. Saznavši za podmukli čin dojučerašnjih drugova, rudari su zatvorili 12 Sicilijanaca (u rudniku ih je bilo četrdesetak) i zadržali ih tri dana u zatvoru u Krapnju. Iako su radnici oslobodili Sicilijance, generalni je civilni komesar za Julijsku krajinu Mosconi odlučio dotući Labinsku republiku i radničku samoupravu.³⁰

³⁰ *Radnički pokret i NOB općine Labin*, gl. ur. Strčić Petar, Tipograf, Rijeka, 1980. 37.-38.

3. Vojno djelovanje

Kada je počeo otpor labinskih rudara, vlasti u Italiji to nisu odmah doznale jer su lokalne vlasti slale vijesti kako je u Labinu sve mirno. Međutim, početkom ožujka započeto je s postavljanjem vojske na cijelom području Labinštine. Komesar Galli tražio je 2. ožujka od zapovjedništva pješачkog puka iz Labina dislokaciju trupa radi čuvanja skladišta eksploziva. Ujedno se obraćao zapovjedništvu karabinjera u Trstu tražeći da se u Labin uputi još 150 karabinjera kao pojačanje tamošnjim trupama. Na njegov zahtjev generalni civilni komesar Mosconi javlja pazinskom komesaru 4. ožujka da će biti poduzete sve mjere radi sprječavanja nasilja.³¹ Dan kasnije upućena je kolona kamiona za prijevoz trupa u Labinštinu te je određeno da se za svaki slučaj u Pazinu rasporede topništvo i oklopna vozila. Komandant talijanskih vojnih snaga bio je pukovnik Armellini koji sredinom ožujka sastavlja pregled situacije i utvrđuje da na Labinštini ima više od 2000 naoružanih ljudi koji raspolažu sa znatnim količinama vrlo jakog eksploziva. Od vojnih trupa bilo je 300 ljudi u Labinu, 50 kod Štrmca, 40 kod Vineža, 60 kod Sv. Nedelje, itd.³²

Nakon tih događaja ceste i promet je počela kontrolirati talijanska vojska. K tome je još i bilo prekinuto bilo kakvo komuniciranje putem telefona i telegrafa. Kako su talijanske vlasti zajedno sa vlasnicima rudnika imale namjeru ugušiti pokret rudara, počele su s pokušajima podmićivanja, remećenja jedinstva među rudarima i čak zastrašivanjima. Kada su vlasti vidjele da je pokret rudara poprimio veće razmjere nego što su predviđale, zajedno s vlasnicima rudnika krenule su pregovarati s rudarima. Na početku tih pregovora vlasnici rudnika nisu bili voljni popustiti zahtjevima rudara. U gradskoj vijećnici je 6. ožujka prijepodne održan sastanak predstavnika rudara (Pippan, Macillis i Tonetti) te predstavnika vlasti i rudarske direkcije. Predstavnici rudara su postavili zahtjeve da se onemoguće daljnji fašistički napadi na rudare i da se poboljša ekonomska situacija rudara. Tražili su raspuštanje gradskog vijeća i povratak gradskog komesara Gianbattista Vindittija u kojeg su imali povjerenje.³³ Vlasti su još nekoliko puta bezuspješno pokušavale pregovarati s rudarima. Vlast je bila uvjerena da ovaj pokret ima ne samo politički i ekonomski značaj, nego da ima

³¹ Isto 89.

³² Isto 89.

³³ *Radnički pokret i NOB općine Labin*, gl. ur. Strčić Petar, Tipograf, Rijeka, 1980. 89.-90.

revolucionarni karakter. Štrajk rudara prerastao je u masovni pokret i više ga nije bilo moguće zaustaviti mirnim putem.³⁴

Dok je trajao pokret labinskih rudara talijanske vlasti su se trudile kako bi pronašle povod za gušenje Labinske republike vojnim putem. Ono što su iskoristile kao znak za vojnu intervenciju bilo je kada su rudari zatvorili dvanaestoricu Sicilijanaca te ih držali tri dana u Krapnu u zatvoru. Četvoricu tih Sicilijanaca pridobili su karabinjeri koji su im obećali novac i nadzornička mjesta, dok su oni zauzvrat dali obećanje da će u trenutku napada talijanske vojske prerezati žice na minama koje su bile postavljene na strateškim mjestima. Generalni civilni komesar za Julijsku krajinu Mosconi odlučio je ugušiti Labinsku republiku. On je 7. travnja brzojavio iz Trsta Civilnom komesaru Pule: "Operacija Labin mora se izvršiti neodložno sutra ujutro. Molim urazumjeti S. R. Simonettija o apsolutnoj potrebi da se u 10 sati nađe u Štalijama naoružani brod s vojskom spremnom da zaštiti deponij ugljena."³⁵

Nakon pažljivo izvedenih priprema i planova za napad, 8. travnja preko 2000 pripadnika talijanske vojske i snaga javne sigurnosti pod neposrednom komandom pukovnika Armellinija kojemu su pomagali komesar javne sigurnosti iz Trsta cavaliere Pio Maldura, komandant divizije karabinjera iz Pule bojnici Ugo Simoni, poručnik Carlo Gario, komandant karabinjerske čete iz Labina i civilni komesar Galli napali su Labinsku republiku.³⁶ Za likvidaciju su bile upotrijebljene znatne vojne snage, pješake, topničke i pomorsko pješastvo koje se iskrvalo u Raškom kanalu sa razarača Stocco, dok su rudarsko skladište u Štalijama zaposjeli odredi financijske straže.³⁷

U ranojutarnjim satima 8. travnja 1921. talijanska vojska je počela s vojnom akcijom. Štrmac je bio mjesto na kojem su počele borbe s labinskim rudarima. Nakon toga borba se premjestila oko mjesta Vinež. Nešto kasnije rudarima su upućeni pozivi za predaju, ali oni su nastavili pružati otpor. Nakon što su talijanski vojnici zauzeli Štrmac, polako su počeli zauzimati i ostale dijelove Labinštine jer su rudari bili preslabi naspram jake talijanske vojske koja je bila brojnija i bolje tehnički opremljena. U borbama je ranjena nekolicina rudara kao i dvojica vojnika. Nažalost, u borbama su poginula dvojica rudara, Maksimilijan Ortar i Adalbert Sikura. Borba je trajala toga dana

³⁴ Isto 90.

³⁵ Isto 38.

³⁶ Isto 38.

³⁷ Čulinović Ferdo, „*Labinska republika*“, u: *Labinska republika 1921. godine*, Sjevernojadranski institut jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Rijeka, Rijeka, 1972. . 12.

približno od 8 sati ujutro do 14 sati, kada je Giovanni Pippan telefonom obavijestio rudare na položajima da je daljnja borba uzaludna i otpor skršen.³⁸

³⁸ Isto 12.

4. Giovanni Pippan

Najistaknutija ličnost koju se može povezati s Labinskom republikom bio je Giovanni Pippan. Rođen je 16. prosinca 1894. u Trstu. U svojoj je mladosti već postao blizak socijalističkom pokretu, a neko je vrijeme radio u općini gdje je bio zaposlen kao općinski redar. Nakon Prvog svjetskog rata u Julijskoj je krajini bio vršitelj dužnosti Federacije talijanske socijalističke partije. U listopadu 1920. dolazi u Labin po nalogu Tršćanske federacije koja mu je dala u zadatak da ojača socijalistički pokret u Istri kao i sindikalnu organizaciju. Po dolasku u Labin postao je tajnikom labinskog ogranka Talijanskog saveza rudarskih namještenika i Talijanske socijalističke partije. Za vrijeme provedeno u Labinu živio je u Vinežu.

Od 3. ožujka do 8. travnja 1921. rukovodio je političkim štrajkom koji se pretvorio u ekonomski pokret, što je završio zaposjedanjem rudnika od strane radnika. Dana 8. travnja vladine trupe (kraljevska garda, karabinjeri, vojnici, fašisti) napali su radilišta i uhitili 60 radnika, među kojima i Pippana, koji je bio zatvoren najprije u Puli, pa u Rovinju, i u zatvoru ostao sve do 3. prosinca 1921. kada je završio proces pred Porotnim sudom u Puli i Pippan bio oslobođen. Vratio se na svoje borbena mjesto, u Udruženje labinskih rudara, ali je stalno i uporno bio proganjen od vlasti i fašista; ponovno je uhićen i naposljetku je morao napustiti labinske rudare zbog naloga za izgon koji je izdala oblasna vlast u Pazinu.³⁹

Tijekom Labinske republike Pippan je stekao vrlo veliko poštovanje među seljacima, a pogotovo rudarima. Onog dana kada je objavljena vijest o stupanju u generalni štrajk, na skupštini rudara Pippan je bio glavni za govornicom. Tada je postao priznati vođa Labinske republike, upravljajući osobno svim operacijama uz pomoć Giovannija Tonettija, Giacoma Macilisa, Francesca da Gioza, Angela Tose i drugih članova Savjeta rudara: zauzećem postrojenja, neuspjelim pregovorima, akcijama Crvene garde, pothvatima *dinamiterosa*, samoupravljanjem, pa obranom, borbama i konačnom predajom rudara.⁴⁰ Nakon gušenja Labinske republike i pokreta labinskih rudara, postao je glavni okrivljenik.

Nakon Labina preselio se u Torino, ali je i tamo bio pod stalnom paskom policije i fašista pa se morao prisilno preseliti u Sjedinjene Američke Države. Tamo je ubrzo

³⁹ Giacomo Scotti-Luciano Giuricin, *Giovanni Pippan* u: Labinska republika 1921. godine, Sjevernojadranski institut jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Rijeka, Rijeka, 1972. 280.

⁴⁰ Isto 280.

postao vrlo popularan među talijanskim radnicima jer se od prvog dana uključio u redove radničkog pokreta aktivno sudjelujući u antifašističkoj i sindikalnoj borbi u Chicagu i južnom dijelu države Illionis te u New Jerseyju.⁴¹ Zbog tako jakih političkih aktivnosti Pippanu su svakodnevno prijetili smrću, pa je tako 29. kolovoza 1933. u 8 sati ujutro nakon izlaska iz svog stana u Chicagu, ubijen hicima iz revolvera.

Može se zaključiti da je Giovanni Pippan bio vrlo važna i istaknuta ličnost radničkog pokreta ne samo na domaćem nego i na internacionalnom planu. Bio je to čovjek koji je cijeli svoj život posvetio borbi radničke klase, najprije u svom rodnom gradu Trstu, zatim u Labinu i Torinu, i najzad u Sjedinjenim Američkim Državama, gdje je završio nasilnom smrću.⁴²

⁴¹ Isto 281.

⁴² Isto 279.

5. Sudski proces

Nakon 37 dana, 8. travnja 1921. ugušen je otpor labinskih rudara te je time prestala postojati Labinska republika. Talijanska je vojska porazila rudare i nakon toga je zauzela rudnike sa svim popratnim objektima te sva mjesta koja su bila dio Labinske republike. Istoga dana 50 sudionika štrajka je uhićeno i prevezeno u zatvore u Puli i Rovinju. Uhićenici su najprije bili pod stražom karabinjera i vojnika prevezeni u pulski zatvor, a zatim prebačeni i smješteni i rovinjski civilni zatvor jer je u Puli bio utemeljen samo talijanski vojni zatvor.⁴³

Nakon zatvaranja pedesetorice okrivljenika započela je istraga koja je trajala sedam mjeseci. Neki od optuženika zadržani su u zatvoru cijelo vrijeme istrage, a to su bili: Pippan, Macillis, Posa, Verbanac, Da Gioz, Frančin, Vidić, Licul, Blečić, Rabac Blečić, Poldrugovac, Blažina, Dundara, Matković, Udovičić, Ivšić, Milanović, Poli. Tijekom istrage i saslušanja zatvorenici su trpjeli zlostavljanja pa su nažalost dvojica rudara, Mate Poldrugovac i Ivan Mikac, preminula. Nakon što su preslušani svjedoci i prikupljen dokazni materijal protiv rudara je državni tužitelj podigao optužnicu na 52 stranice i dostavio je Porotnom sudu Okružnog suda u Puli. Optužnica je bila podignuta klasificirajući kaznena djela iz optužbe po normama austrijskog Kaznenog zakonika (*Strafgesetz uber Verbrechen, Vergehen und Ubertretungen, die Strafgerichts-Competenz-Verordnungen und die Press Ordnung*) od 27. svibnja 1852. jer su se još uvijek u Istri, kao ranijem teritoriju Austro-Ugarske Monarhije koji je okupirala Kraljevina Italija, primjenjivali propisi austrijskog zakonodavstva sve do formalnog priključenja Kraljevini Italiji.⁴⁴ Dakle, svi su zatvorenici bili optuženi po austrijskom zakonu koji je imao strože kazne nego talijanski koji, uz to, nije predviđao kazne za neke od prekršaja koji su stavljeni na teret rudarima.

Za razliku od razdoblja Labinske republike koja baš i nije bila jako popraćena u tisku, pogotovo domaćem, sa suđenjem je situacija bila drukčija. Bio je to sudski proces za koji je zanimanje pokazala cijela istarska, ali i talijanska javnost. Suđenje zatvorenim rudarima počelo je 16. studenog 1921. godine. Sastav suda bio je slijedeći: predsjednik: savjetnik (*consigliere*) Tolentino, suci savjetnik Devetak i kotarski sudac

⁴³ Jurkić Mirko, *Neki pravni aspekti optužnice i presude labinskim rudarima na procesu u Puli 1921. godine*, u Radnički pokret Labinštine 1921.-1941. sa širim osvrtom na Istru, Labin : Odbor za proslavu 60. godišnjice Labinske republike i Proštinske bune : Narodni muzej Labin ; Rijeka : Radničko sveučilište Rijeka, 1981. 126.

⁴⁴ Isto

Gerace. Kotarski sudac Defranceschi bio je prisutan kao zamjenik. Zapisničar je bio doktor Zaninni, zastupnik optužnice bio je doktor Porcari, javni tužitelj, a optužene su branila tri odvjetnika: Guido Zennaro i Edmondo Puecher iz Trsta te Egidio Crljenica (Cerlenizza) iz Pule.⁴⁵ S liste porotnika je slučajnim odabirom odabrano trinaestero koji su se obvezali savjesno i nepristrano obavljati svoju dužnost. Optuženi su bili sljedeći rudari: 1. Pippan G, 2. Macilis Giacomo, 3. Čekada Olivo, 4. Giorgiutti Giovanni, 5. Posa Michele, 6. Torrieri Vincenzo, 7. Comin Francesco, 8. Parenzan Giuseppe, 9. Juvan Ivan, 10. Tenčić Mate, 11. Bubić Olivo, 12. Černjul Maksimilijan, 13. Vrbanac Mate, 14. Čekada Dinko, 15. Juvan Franko, 16. Peršić Josip, 17. Casal Carlo, 18. Casal Giovanni, 19. Da Gioz Francesco, 20. Chiarello Gaetano, 21. Lenuzza Enrico, 22. Passuch Attilio, 23. Ciriolo Giuseppe, 24. Balcon Modesto, 25. Frančin Mate, 26. Vidić Anton, 27. Licul Antun, 28. Blečić Dinko, 29. Blečić Rabac Ivan, 30. Blašković Mate, 31. Vlačić Martin, 32. Poldrugovac Mate, 33. Dundora Dinko, 34. Blažina Dinko, 35. Puhar Ivan, 36. Puhar Josip, 37. Paliska Josip III., 38. Torrieri Felice, 39. Vatovac Luka, 40. Perozzo Massimiliano, 41. Selan Ivan, 42. Franković Ivan, 43. Baćac Franjo, 44. Matković Franjo, 45. Udovičić Franjo, 46. Ivšić Josip, 47. Milanović Ivan, 48. Licul Mate, 49. Zgrinčić Martin, 50. Štamberg Ivan, 51. Poli Enrico, 52. Hodej Ivan.⁴⁶

„Optužnica je optužene teretila između ostalog: da su organizirali ustanak i pobunu više osoba s ciljem da se silom odupru vlasti, da silom postignu nešto, da se izbjegne izvršenje odluke javnog reda i drugo, da su zlobnim činima ugrožavali živote, zdravlje i tjelesnu sigurnost ljudi kao i veliku imovinsku vrijednost drugih, da su upotrijebili i rukovali na opasan način eksplozivnim materijalom, zbog držanja i nošenja vatrenog i hladnog oružja.⁴⁷ Optužnica se u obrazloženju dijeli na posebna, iscrpna, više ili manje važna poglavlja: I. Ustanak. Postavljanje i nedopustivo držanje eksploziva, II. Nasilno zatvaranje sicilijanskih radnika, III. Nasilno zatvaranje inženjera Romera i Hollika, IV. Krađa eksploziva, V. Sukob u Štrmcu, VI. Otimačina oružja, VII. Iznuđenje nadzornika Ivana Lenza, VIII. Napad na čitaonicu u Labinu. Nasilje nad kraljevskim karabinijerima, IX. Ucjene Macinića i Ragusina, X. Kleveta na štetu

⁴⁵ Jelinčić Jakov, *Proces protiv labinskih rudara pred Okružnim sudom u Puli od 16. studenog do 3. prosinca 1921.*, u: Labinska republika 1921. godine, Sjevernojadranski institut jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Rijeka, Rijeka, 1972. 289.-290.

⁴⁶ Isto 290.-295.

⁴⁷ Jurkić Mirko, *Neki pravni aspekti optužnice i presude labinskim rudarima na procesu u Puli 1921. godine*, u Radnički pokret Labinštine 1921.-1941. sa širim osvrtom na Istru, Labin : Odbor za proslavu 60. godišnjice Labinske republike i Proštinske bune : Narodni muzej Labin ; Rijeka : Radničko sveučilište Rijeka, 1981. 127.

sicilijanskih radnika, XI. Prijetnje poručniku Gariju, XII. Prijetnje karabinijerima radi oslobađanja uhićenog Vaccara, XIII. Prijetnje karabinijerima radi oslobađanja uhićenih Zgrinšića, Štemberga i Cassere, XIV. Ranjavanje Buljana i Šilića, XV. Uvreda nacionalne zastave.⁴⁸

Prva osoba koja je izvedena na saslušanje pred porotu bio je Giovanni Pippan. U obrazloženju optužnice tvrdi se da je opasni agitator, začetnik i glavni vođa cijelog pokreta. On je prvi dao nalog za štrajk. Bio je začetnik plana otpora i organizator okupacije rudnika „crvenih straža“ i obrane Labinske republike.⁴⁹ Giacomo Macillis bio je jedan od vođa pokreta labinskih rudara kojeg je optužnica teretila da je bio vođa crvene straže, da je naredio zauzimanje radilišta i postavljanje mina na strateška mjesta u rudniku i da je bio na čelu vođa prosvjednika koji su 2. ožujka napali čitaonicu u Labinu. Jedan od važnijih sudionika pokreta bio je i Olivo Čekada koji je smatran za jednog od najžešćih pobunjenika i koji je bio optužen da je sudjelovao kod zatvaranja Sicilijanaca i kod napada čitaonice u Labinu.

Suđenje labinskim rudarima koje je započelo 16. studenog 1921. trajalo je do 3. prosinca iste godine. Bilo je ispitano stotinjak svjedoka koji su većinom svjedočili na strani optužbe. Završnu riječ najprije je iznijela optužba, a potom i obrana nastupom sva tri odvjetnika koja su branila rudare. Nakon završnih riječi sutradan poslijepodne Felice Polli, glavni porotnik Porotnog suda Okružnog suda u Puli, pročitao je oslobađajuću porotnu presudu za sve optužene rudare i sindikalne prvake. Svi rudari bili su slobodni, bez prava državnog tužitelja na žalbu.⁵⁰

⁴⁸ Jurkić Mirko, *Neki pravni aspekti optužnice i presude labinskim rudarima na procesu u Puli 1921. godine*, u Radnički pokret Labinštine 1921.-1941. sa širim osvrtom na Istru, Labin : Odbor za proslavu 60. godišnjice Labinske republike i Proštinske bune : Narodni muzej Labin ; Rijeka : Radničko sveučilište Rijeka, 1981. 128.

⁴⁹ *Radnički pokret i NOB općine Labin*, gl. ur. Strčić Petar, Tipograf, Rijeka, 1980. 96.

⁵⁰ Jurkić Mirko, *Neki pravni aspekti optužnice i presude labinskim rudarima na procesu u Puli 1921. godine*, u Radnički pokret Labinštine 1921.-1941. sa širim osvrtom na Istru, Labin : Odbor za proslavu 60. godišnjice Labinske republike i Proštinske bune : Narodni muzej Labin ; Rijeka : Radničko sveučilište Rijeka, 1981. 131.

6. Labinska republika i Proštinska buna

Za Proštinsku bunu i Labinsku republiku može se reći da su bili važni pokreti, jedan seljaka, a drugi rudara, kojima se pridala važnost ne samo u ondašnjoj Kraljevini Italiji, već i šire. Događaji koji su se odvijali na Proštini i u Labinu bili su važne preteče onoga što je kasnije preraslo u Narodnooslobodilački pokret na području Istre u Drugom svjetskom ratu. O tim se pobunama u istarskom tisku pisalo vrlo malo, gotovo ništa, dok je talijanska strana pisala o tome kao o nečemu čemu ne treba pridavati veću važnost. Razlog je tome bio glorificiranje fašizma koji je tada bio u usponu.

Pobuna seljaka u Proštini započela noću 2. na 3. veljače 1921. i bila je ugušena 6. travnja iste godine. Stanovništvo Proštine, u jugoistočnom dijelu Istre, koje je živjelo u selima Cveki, Cokuni, Mutvoran, Vareški Mali i Veliki, Šegotići, Pavičini i Peruški bilo je vrlo siromašno.⁵¹ Kako su u Proštini seljaci bili vrlo uzrujani zbog fašističkih grupa koje su stalno upadale u njihova sela te su zlostavljali pa i terorizirali mještane, a izrabljivala ih je i nova vlast, odlučili su u noći s 2. na 3. veljače 1921. spriječiti daljnje fašističko uznemiravanje. Seljaci su postavili svoje naoružane straže da bi spriječili ulazak fašista u svoja mjesta. Kao rezultat toga uslijedilo je fašističko napuštanje toga područja. Organizirana je domaća uprava, seoska vijeća upravljala su tim krajem sve dok 5. travnja 1921. regularnoj vojsci naposljetku nije uspjelo koncentričnim napadom slomiti žilavi otpor seljaka.⁵² Pokretom je rukovala manja grupa lijevih radikalnih socijalista koja je bila povezana s Labinom, Pulom i drugim mjestima.⁵³

O događajima koji su se odvijali u Labinu i na Proštini govorilo se kao o zasebnim i odvojenim pokretima u Istri. Za razliku od pokreta labinskih rudara koji je započeo 2. ožujka 1921., seljaci u Proštini pobunili su se mjesec dana ranije, početkom veljače. Bitna je razlika u tome što su se na području Labina pobunili rudari uz koje su stali seljaci iz okolnih sela, dok su se na Proštini pobunili seljaci. Uspoređujući ove dvije pobune, vidljive su razlike u nacionalnoj pripadnosti seljaka i rudara. Dok su Proštinari bili isključivo hrvatske nacionalnosti, u Labinu je osim Hrvata bilo i pripadnika drugih nacionalnosti poput Talijana, Slovenaca, Mađara, Čeha i Slovaka itd.

⁵¹ Buršić Herman, *Događaj u Proštini 1921. godine*, u Labinska republika 1921. godine, Sjevernojadranski institut jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Rijeka, Rijeka, 1972. 349.

⁵² Čulinović Ferdo, „*Labinska republika*“, u: Labinska republika 1921. godine, Sjevernojadranski institut jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Rijeka, Rijeka, 1972. 4.

⁵³ Buršić Herman, *Događaj u Proštini 1921. godine*, u Labinska republika 1921. godine, Sjevernojadranski institut jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Rijeka, Rijeka, 1972. 349.

U pogledu načina provođenja pokreta bilo je razlike u tome što su labinski rudari prethodno zaposjeli rudnik i rudničke naprave, te produžili proizvodnju ugljena za društvene svrhe udaljavši odatle vlasnike rudnika, dok su Proštinarci privatni vlasnici sitnih seljačkih posjeda kojima su fašisti sprječavali njihovu uobičajenu zaradu po istarskim gradskim naseljima, napose u Puli.⁵⁴ Kako su područja Labinštine i Proštine relativno blizu i komunicirala su međusobno, talijanska vlast je nastojala spriječiti tu komunikaciju. Isto tako su talijanske vlasti htjele spriječiti spajanje pobunjenih grupa. Za vlasti je bilo važnije skršiti otpor rudara jer je rudnik predstavljao za tadašnju Italiju osobito značajan izvor energetske sredstva. Italiji je ugljen iz labinskog rudarskog bazena bio neophodno potreban.⁵⁵ U fašističkoj historiografiji i u sudskim spisima ima podataka da je postojala veza između pobune u Proštini i Labinske republike. Ta njihova povezanost nije bila sustavno razrađena, nije bila dovoljno organizirana, bila je dosta slaba, ali ipak dovoljna za konstataciju o tome da radnički pokret u jugoistočnom dijelu Istre nije bio izoliran.⁵⁶ Dana 5. travnja 1921. ugušena je Proštinska buna tako što su talijanska vojska i policija uz pomoć fašističkih skvadri upale u proštinska sela i porazile slabo naoružane seljake. Labinska republika ugušena je nekoliko dana kasnije, 8. travnja, kada je brojnija i bolje opremljenija talijanska vojska porazila labinske rudare.

Zbog svojih karakteristika pokret Labinskih rudara imao je šire značenje za buduće događaje negoli pobuna proštinskih seljaka. Iako je uspoređujući Labinsku republiku i Proštinsku bunu vidljivo dosta razlika, ipak im je zajedničko to što su se pobunjeni seljaci i rudari borili s oružjem u ruci za svoj boljitak i svoja prava.

⁵⁴ Čulinović Ferdo, „*Labinska republika*“, u: Labinska republika 1921. godine, Sjevernojadranski institut jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Rijeka, Rijeka, 1972. 7.

⁵⁵ Isto 8.

⁵⁶ Isto 8.

Zaključak

Događaj koji je ostavio veliki odjek i pečat na stanovništvo ne samo Labinštine nego i cijele Istre bila je Labinska republika. Nakon što je Istra zajedno sa Rijekom, Zadrom, Cresom i Lošinjem pripala Italiji na temelju Londonskog, Rapallskog i Rimskog ugovora, započele su velike promjene na tom području, te je Istra zapala u tešku političku i ekonomsku situaciju. Talijanska je vlast počela sa zatvaranjem hrvatskih škola, zabranjuje se hrvatski jezik te talijanski postaje službenim jezikom. U tom se razdoblju počinje javljati otpor prema fašizmu. Početkom 1920-ih godina talijanska je vlast započela ubrzano ekonomsko iskorištavanje Istre, pogotovo područje Labina koje je bilo bogato ugljenom jer je u Italiji postojala vrlo velika potražnja za ugljenom. Tada je područje Labinštine počelo doživljavati industrijski, arhitektonski i demografski procvat.

Međutim, svi oni koji nisu bili priklonjeni fašizmu i fašističkim idejama bili su proganjani. Gotovo je svaka kuća imala nekog tko je radio u rudniku, ali je plaća bila jedva dovoljna za preživljavanje pa nije čudno da su se radnici zbog toga i loših uvjeta rada u rudniku odlučili udružiti. Iako je Labinska republika bila prvenstveno pobuna rudara, uz njih su stali i seljaci. Za razliku od Labinske republike koja je bila radnički pokret, Proštinska buna, koja je započela mjesec dana ranije, a završila gotovo u isto vrijeme kao i pobuna labinskih rudara, bila je pokret hrvatskih seljaka.

Pokret labinskih rudara koji je započeo 2. ožujka 1921. završio je nakon 37 dana kad ga je ugušila talijanska vojska. Iako je Labinska republika bila kratkotrajna, ona je ostavila neizbrisiv trag ne samo u mislima stanovništva Labinštine nego i šire jer je uz Proštinsku bunu bila prva pobuna protiv fašizma u svijetu. Koliki je odjek Labinska republika imala može se vidjeti i u tome što je 2. ožujka datum kada se obilježava Međunarodni dan rudara. O Labinskoj republici i njenom značenju za Labinštinu snimljen je 1985. igrani film Crveni i crni. Također 2021. u Labinu je svečano obilježena stota godišnjica Labinske republike.

Literatura

1. Brajković, Vladislav, Bratulić, Vjekoslav, *Labinska republika 1921. godine*: zbornik radova, Sjevernojadranski Institut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Rijeka, 1972.
2. Darovec, Darko, *Pregled Istarske povijesti*, C.A.S.H., Pula, 1996.
3. Dukovski, Darko, *Istra i Rijeka u prvoj polovici 20.stoljeća (1918.-1947.)*, Leykam international, Zagreb, 2010.
4. Ivančič, Miloš, ur., *Prvi protifašistični upori leta 1921*, Zbornik razprav z okrogle mize Združenja protifašistov, borcev za vrednote NOB in veteranov Koper v sodelovanju z Mestno občino Koper, Koper, 2017.
5. Licul, Ratko, *Bibliografija o Labinštini*, Labinska komuna, Labin, 1989.
6. Matošević, Andrea, *Pod zemljom. Antropologija rudarenja na Labinštini u XX. stoljeću*, Biblioteka Nova etnografija, Zagreb, 2011.
7. Milevoj, Marijan, *Kartulini z Labinščini*, Knjižara i antikvarijat Matthias Flacius Illyricus, Labin, 1993.
8. Stemberger, Herman, *Labinska povijesna kronika*, Radničko sveučilište – Narodni muzej Labin, Katedra Labinske republike Labin, Turistički savez Općine Labin, Labin, 1983.
9. Vorano, Tullio, ur., *Radnički i pokret Labinštine 1921.-1941. sa širim osvrtom na Istru*, Odbor za proslavu 60. godišnjice Labinske republike i Proštinske bune, Narodni muzej Labin, Radničko sveučilište Rijeka, Labin i Rijeka, 1981.
10. Vorano, Tullio, *Istarski ugljenokopi: četiri stoljeća rudarenja u Istri*, Istarski ugljenokopi Tupljak, Labin, 1997.
11. Strčić, Petar, ur., *Radnički pokret i NOB općine Labin*, Tipograf, Rijeka, 1980.

SAŽETAK

Pokret labinskih rudara, koji je trajao od 2. ožujka do 8. travnja 1921., poznat pod imenom Labinska republika tema je ovog završnog rada. Kako je dolaskom talijanske vlasti u Istru počeo jačati fašizam tako se počeo javljati i otpor stanovništva prema njemu. Labinski je rudnik također bio pod talijanskom vlašću koja je uz male plaće uvela i vrlo nepovoljne uvjete rada za rudare. Zahtijevajući bolje radne i životne uvjete rudari su se udružili u pokret koji su nazvali Labinska republika i čija je krilatica bila „Kova je nasa“. Nakon gušenja Labinske republike talijanska je vlast pokrenula sudski proces protiv pedesetorice najistaknutijih rudara. Rudari su nakon suđenja odlukom porote proglašeni nevinima te su oslobođeni.

Ključne riječi: rudari, radnički pokret, antifašistički pokret, Labinska republika, sudski proces

ABSTRACT

The Labin Republic

The Labin miners' movement, which lasted from March 2 to April 8, 1921, known as the Labin Republic is the topic of this final thesis. As fascism began to strengthen with the arrival of the Italian authorities in Istria, so the people's resistance to it began to appear. Labin mine was also under the Italian authority, which in addition to low wages introduced very unfavourable working conditions. Demanding better working and living conditions, the miners united in a movement they called the Labin Republic, and whose motto was *Kova je nasa* (The mine is ours). After the suppression of the Labin Republic, the Italian authorities initiated a trial against fifty of the most prominent miners. After the trial, the miners were declared innocent by the decision of the jury and were released.

Keywords: miners, labour movement, antifascist movement, Labin Republic, trial